

Bokmelding

Tore Nettet og Anastasia Makarova, *Ikke bare-bare: en liten bok om å oversette til russisk*, Novus forlag 2016, 295 sider.

Russisklingvistene ved Universitetet i Tromsø er produktive, ikke bare på forskningsfronten. For få år siden ga Tore Nettet ut en lærebok i russisk språkhistorie, *How Russian Came to Be the Way It Is: A Student's Guide to the History of the Russian Language* (2015), og nå er han igjen bokaktuell, denne gangen sammen med kollega Anastasia Makarova, med en bok om å oversette fra norsk til russisk. Dette er en bok som det meg bekjent ikke finnes forløpere til på norsk, og dermed et pionerarbeid.

Undertittelen bebuder beskjedent «en liten bok om å oversette», men med sine 295 sider er boken både omfangsrik og tematisk vidtfavnende. Målgruppen er alle som driver med oversettelse fra norsk til russisk, men nok først og fremst studenter ved de læresteder i landet som tilbyr et russiskstudium. Studenter fra andre eller i hvert fall tredje semester i russiskstudiet vil ha stor glede og nytte av å lese og bruke boken. *Ikke bare-bare* er en brukervennlig bok. Innholdsfortegnelsen er utførlig med informative titler i underkapitlene, og sammen med indeksen gjør den det enkelt å bruke boken også som oppslagsbok.

Dette er ikke en bok innenfor oversettelsesvitenskap, ei heller en systematisk komparativ grammatikk, men en praktisk anlagt håndbok, vi kan gjerne kalle den en «anvendt grammatikk for oversettelse». Den består av en introduksjon og ni kapitler strukturert omkring klassiske grammatiske temaer som er relevante i oversettessammenheng. Disse kapitlene tar utgangspunkt i en konstruert norsk tekst med ledsagende oversettelse til russisk. Etter de ni hovedkapitlene følger et kapittel med utgangspunkt i en autentisk tekst. Boken har et appendiks med en liten ekskurs om tegnsetting, et regelkapittel, en bibliografi og stikkordregister på norsk og russisk. Boken henviser i tillegg til et nettsted med øvelser til alle delene. Her finner vi også informative kortvideoer om bokens emner. Det er prisverdig at forfatterne tilbyr slikt supplerende materiale (som da denne anmeldelsen ble skrevet fortsatt var under utvikling).

Introduksjonsartikkelen tar opp de generelle utfordringene ved å oversette fra norsk til russisk. Det er fint at forfatterne oppfordrer til å ikke bare bruke gode ordbøker begge veier for å finne den beste oversettelsen av et ord eller en ordforbindelse, men også teknologiske hjelpemidler som det digitalt tilgjengelige russiske nasjonalkorpus. Minst like viktig er at de advarer klart og

tydelig mot bruk av hjelpemidler som Google Translate, som er blitt et problem ved universitetenes russiskstudier og gjør «oversettelsestreningen» meningsløs for enkelte studenter.

De ni hovedkapitlene består av en tekst på norsk som blir oversatt til russisk, før gjennomgangen av det aktuelle grammatiske temaet og de ulike oversettelsesteknikkene og -reglene man trenger for å løse teksten. Forfatterne benytter her konstruerte tekster. De innrømmer at disse lyder litt oppstyltet og – nettopp – konstruert, og det er helt riktig. Verbalene i setninger som «Saken er at mens Anton bodde hos foreldrene sine, holdt han på med å reparere farens gamle sykkel. Til slutt reparerte han den ferdig og ble veldig glad» nærmest roper ut hvilken aspekt som skal brukes i den russiske oversettelsen. Valget er forståelig og pedagogisk enkelt å forsvare. Men det er også litt kjedelig og – viktigere – noen ganger begrensende for diskusjonen. Det er når valget av aspekt ikke er så opplagt som her at nordmenn som skal oversette til russisk får problemer. Nå skal det straks sies at eksempeltekstene også inneholder mer kompliserte tilfeller, der valg av aspekt ikke er like opplagt, og som diskuteres grundig utover i kapitlet. Men selv ved de tilfellene der valg av aspekt er entydig for den som kan russisk, ville det være en fordel om utgangsspråket var så naturlig som mulig, slik at studenten ikke får inntrykk av at aspekt er mer markert på russisk enn det er. Det er imidlertid helt klart at forfatterne har tenkt gjennom dette og valgt konstruerte tekster på grunn av de fordeler dette valget byr.

«Oppkonstruertheten» kan også på andre måter vendes til det positive. For lesere som har sans for litt Ionesco-aktige setninger, har deler av tekstene også en ren underholdningsverdi, slik som for eksempel «Tre triste kasserere arbeidet uten stans, mens deres ti heldige kolleger allerede feiret nyttår på direktørens kontor». Hva gjør man ikke for å kombinere tallord, adjektiv og substantiv, med eksempler på både tallord under og over fem (som følger ulike grammatiske regler) i samme setning! At forfatterne også har blick for den latente situasjonskomikken i slike setninger viser de når de tar opp igjen alternative formuleringer senere i kapitlet i eksempelsetninger som «Husker du de tre triste kassererne?» og «Husker du de ti heldige kollegene?». Her bruker de eksemplene til å vise forskjellen mellom tallene under og over fem ved anvendelsen av animatumregelen, som kun gjelder små mengder.

En generasjon amerikanske slavister lærte russisk av Alexander Lipsons legendariske *A Russian Course* (Columbus: Ohio 1977), der første leksjon lyder, i engelsk oversettelse: «How do shock-workers live? Shock-workers live well. They work in factories. They work with enthusiasm. What do they do in parks? In parks they think about life. About what life? About life in factories. That's

how shock-workers live! — How do loafers live? At work they steal pencils. In parks they conduct themselves badly. Yes, comrades. That is how loafers live!». Tekster som dette har en viktig pedagogisk effekt, for man husker nok både gloser og grammatiske poenger bedre dersom man har trukket på smilebåndet under lesningen eller på annen måte bitt seg merke i formulering eller innhold. Lipson ironiserer over ideologisert sovjetisk språkbruk, mens vi lever i en helt annen tidsalder. Likevel synes jeg forfatterne stundom er flinke til å utnytte litt av det humoristiske potensialet som ligger i de «eksemplariske» tekstene når de supplerer med andre eksempler; andre ganger er eksemplene mer ordinære og lærebokaktige, uten den lille ekstra «vrien» som gjør dem morsomme eller bemerkelsesverdige. Alt i alt er balansen ganske god, og først og fremst skal språket i en moderne lærebok jo lyde naturlig snarere enn sært.

Kapitlene er fint bygget opp på den måten at man først presenterer hovedregler og standardstrategier for oversettelsen av det ene eller andre grammatiske fenomen, og siden diskuterer mer kompliserte eksempler. Også der hvor det er «vakling» eller flere mulige valg på russisk, er forfatterne flinke til å gi gode råd av typen «Bruker du entall her, vil du aldri gjøre feil» (når flertall også er mulig), eller angi enkelt og greit på hvilke måter de ulike løsningene skiller seg fra hverandre i betydningsnyanser eller stil. Her kunne man alltid gått mer i detaljer, men det tjener forfatterne til ære at de ikke gjør det, for slik ville boken blitt langt mindre brukervennlig og lettlest.

For dem som *vil* har flere detaljer fungerer det avslutningsvise «Lær mer»-avsnittet i hvert kapittel utmerket. I en ideell verden kunne man ha ønsket seg grammatiske henvisninger under hvert undertema som gjennomgås, slik at studenten raskt kan friske opp kunnskapen sin om det aktuelle emnet, dersom lærebokteksten blir for knapp. Men her vil forfatterne fort støte på problemer, ettersom vi ikke har noen russisk standardgrammatikk som er i bruk ved alle norske lærestedene på alle nivåer. Kanskje dette også er en av grunnene til at denne boken, som en «anvendt grammatikk», har en spesiell utfordring i å måtte balansere på knivseggen mellom å være en vanlig grammatikk og å være en lærebok eller oppslagsbok i oversettelse. Noen ganger tar grammatikkdelen litt overhånd, for eksempel når forfatterne tar opp *dannelsen* av partisipper og gerundier på sidene 188–89, 191–93 og 198–99. Selv om det er fint å bli minnet om hvordan partisipper og gerundier dannes på russisk, er det egentlig ikke rom for å gå i detalj om dette i boken: Slik er det jo tidligere i boken heller ikke noen systematisk gjennomgang av hvordan man danner russiske aspektpar (ut-over noe få hovedprinsipper i forbindelse med bevegelsesverb) – dette har vi grammatikkene til. Derimot må denne håndboken forklare *bruk* og *betydning*

grundig, fordi dette er det relevante i oversettelsessammenheng. Stort sett har forfatterne klart å holde balansen ved å ivareta fokuset på oversettelse og ikke gli for mye over til å bli en grammatikk, men akkurat i kapitlet om partisipper og gerundier har de kanskje vært mer utførlige om dannelsen enn i alle fall denne anmelderen synes er nødvendig.

Hvert kapittel inneholder et knippe nyttige regler, åttiseks i alt. Disse reglene er av ulik karakter. Noen formulerer en grammatisk innsikt, andre gir oss tommelfingerregler for valg av oversettelse, mens andre igjen rett og slett er rene huskereglere for å holde styr på den «anvendte grammatikken». Et eksempel på en ren huskeregel er «Bløttegnregelen for tallord: a. Nominativformene av tallord har maksimalt ett bløtt tegn. b. For tall under 40 kommer det bløte tegnet til slutt, for tall over 40 kommer det bløte tegnet mellom første og annet ledd av tallordet» (s. 90–91). Dette har jeg personlig aldri tenkt på, men det stemmer jo det. Regeltitler som «Hvorfor-unngå-passiv-regelen» eller «Visle- og neselydregelen» (for å skille mellom aktive og passive partisipper på russisk) sier litt om hvor pragmatiske disse reglene er, og det er utmerket for formålet. Likevel kan vi igjen observere et skille mellom regler som retter seg mot selve *grammatikken* (som den nettopp nevnte «Visle- og neselydregelen») og regler som retter seg mot *oversettelsen* («Hvorfor-unngå-passiv-regelen» [altså hvorfor unngå passiv på russisk i oversettelsen av visse norske konstruksjoner]). Det er den siste typen regler som er spesielt nyttige for den som skal oversette fra norsk til russisk, og som vi ikke finner i en vanlig grammatikk.

Etter de ni hovedkapitlene med konstruerte eksempeltekster følger et kapittel som gjennomgår utvalgte momenter i en autentisk tekst. Kapitlet fungerer virkelig godt og er på mange måter rosinen i pølsen for den som kan litt mer russisk. Her går forfatterne først gjennom noen generelle punkter, før de tar opp eksempler på interessante oversettelsesmomenter i underkapitler som følger samme rekkefølge som de foregående tematiske kapitler. Forbilledlig.

Boken er som nevnt på mange måter en anvendt grammatikk, og dermed svært motiverende å lese for en språkstudent – læringsutbyttet er stort og konkret. Kapitlene dekker alle områder av grammatikk og språkstruktur som er viktige når man oversetter fra norsk til russisk, og underkapitler om de deler av språket der norsk og russisk uttrykker seg særlig forskjellig er gull verdt i denne sammenhengen, for eksempel det grundige kapitlet om oversettelsen av norske konstruksjoner med modale hjelpeverber, avsnittet om oversettelsen av konstruksjoner med «det», eller oversettelsen *til* russiske konstruksjoner med upersonlige setninger eller infinitivssetninger. I utvelgelsen av slike underemner nyter forfatterteamet utvilsomt godt av både sin lange erfaring som universitets-

lærere i russisk, inngående kjennskap til russisk grammatikk, men også av å være morsmålstalere av henholdsvis norsk og russisk med suveren beherskelse av fremmedspråket «begge veier».

Det lille kapitlet om tegnsetting er litt knapt og kunne med fordel også inneholdt et avsnitt om orddeling på russisk. Her mangler «Lær mer»-biten på slutten: man kunne også her henvist til grammatikkene som omhandler tegnsetting. I delen om anførselstegn kunne man lagt til at sitat i sitat på russisk markeres med „...“ innenfor «...», som adskiller seg fra norske regler. Derimot er ikke norske og russiske anførselstegn så forskjellige som forfatterne vil ha det til, da det er «...» som bør brukes på norsk, og ikke “...”, som forfatterne hevder. At typografi ikke er forfatterens sterkeste side kommer dessverre fram også i bokens layout, men her skal kritikken først og fremst rettes mot forlagets manglende inngripen. At lærebokforfattere i vår tid må sette bøkene sine selv betyr ikke at forlagene kan lukke øynene for profesjonalitet i det typografiske. Samtlige sider er satt med en 5 cm bred marg på høyre side og en 2 cm smal marg på venstre, uavhengig av om de befinner seg på en par- eller oddetalsside. Å skille mellom enkeltsider og dobbelt (speilede) sider i et dokument justeres med et enkelt innstillingsklikk i en boks i ethvert tekstbehandlingsprogram, selv et så lite egnet program for layout som MSWord. Forskjellen på de to margene er også altfor stor: i en bok satt etter klassiske typografiske regler skal innermargen være smalest, toppmargen litt større, yttermargen enda litt større og bunnmargen størst, men spennet mellom innermarg og bunnmarg er mye mindre enn forholdet 2–5. Boken skjemmes dessverre også av tallrike orddelingsfeil (oversett-elsesteoretikeren, russ-isk, han-dlinger, frokostspisingen, fasever-bregelen), som tyder på at orddelingsalgoritmen stundom har vært innstilt på et annet språk enn norsk. Underoverskrifter er uforholdsmessig store og uthevede i både fet stil og kursiv – det halve eller en tredjedel av disse virkemidlene kunne vært nok – «less is more» er en god rettesnor også i typografien. Forhåpentligvis kan disse detaljene i det formelle rettes opp i et andreopplag, for vi må håpe på at dette blir en populær bok på russiskfaget ved landets læresteder, der oversettelsesundervisningen fortsatt står sterkt i språkstudiet.

Referanser

- Lipson, Alexander. 1977. *A Russian Course*. Columbus, Ohio: Slavica.
 Nesset, Tore. 2015. *How Russian Came to Be the Way It Is: A Student's Guide to the History of the Russian Language*. Columbus, Ohio: Slavica.

Ingunn Lunde
Institutt for fremmedspråk
Universitetet i Bergen
Postboks 7805
5020 Bergen
ingunn.lunde@uib.no